

„Kempen kincse”

Pátkai geotúra játék 2016

Pátka Község Önkormányzatának kincskereső geotúra játéka

SEGÉDANYAG

1. Szűzvár

A környék már a bronzkorban lakott hely volt, amiről feltárt leletek tanúskodnak, többek közt a Szűzvár magaslatán lévő bronzkori földvár sáncai is. A régi térképeken Szöszvár néven szerepelt.

Pátkától kb. 2 km-re található a Szűzvári hegy, melynek északi végében figyelhető meg az a természetes vízmosás, ami vélhetően a vár védelmét adta. A régészeti feltárások során bronzkori leletek kerültek elő, de mivel Szűzvár formája nem tartozik a bronzkori földvárformák közé, elképzelhető, hogy az őskori telepre építhették később az erődítést. A vár megjelenik a szájhagyomány alapján a Pátkai-tó legendájában is. Ma már csak a nyomai megfigyelhetőek.

Pátka-Szűzváron a geológusok 1952-ben kezdték meg a felszíni kibúvásban megjelenő kvarctelér részletesebb kutatását. A +154 m-es szintről indított altáró 30 m után 500 m hosszban fluorit telért tárt fel.

1954-ben csak a pákozdi és a két pátkai bánya maradt meg. Pákozdon fluoritot termeltek, a pátkai üzemeket bányaművelésre készítették elő. A szűzvári táróból a tárószint és a +89 m-es szint között fával biztosított bődönszállítósos vakakna mélyült. Miután az ércesedés ezen a szinten is jelentkezett, az alsóbb szinteket 120-120 m hosszúságú ereszkékkel kötötték össze (+55 m, +20 m, -15 m). Az alsó szinten csapásirányban még 350 m hosszban tarkaércet tártak fel.

Az ércelőkészítő üzemet 1959-ben állították munkába. Az előkészítési technológia vízigényessége miatt az üzem Szűzváron épült meg, ahol kezdetben a gyengébb minőségű pákozdi fluoritot, a szűzvári táróból kitermelt ólomércet, és 1962-től a kőrakáshegyi tarkaércet felváltva dúsitották, az előkészítő üzem bővítésével egyidejűen. 1959-60 között Csatar Kálmán volt az üzem vezetője, majd 1960-69 között Cserháti József és 1969-ben Sóvágó Gyula. A dolgozók létszáma 60-70 fő között változott. A fluorit iránti kereslet miatt 1962-ben megnövelték a bánya teljesítőképességét. A Szűzvári Bányatelep dolgozói részére 1959-ben szolgálati lakásokat építettek. Sajnálatos módon a bányászat megindulásakor a dolgozók nem vették komolyan a porveszélyt, nem alkalmazták az akkor már ismert védekezési eljárásokat, emiatt 1953-ban már négy bányász halálát okozta a szilikózis. Az ehhez kapcsolható halálesetek száma 1973-ban 20 főre növekedett.

1967 júniusában a költséges szállítási rendszer miatt, amely gazdaságtalanná tette a termelést, a szűzvári altáró bezárásáról döntöttek.

1972. december 20-án hozták felszínre az utolsó csille ércet, a flotálóban 1973. február 20-án fejeződött be a munka, majd megkezdték annak leszerelését. A flotáló üzem gépeit kilenc vasúti vagonban átszállították Rudabányára, ahol azokkal a továbbiakban rézércet készítettek elő

2013-ra Szűzváron a parkból és az üzemi épületekből semmi sem maradt, kivéve azt a három nagyra nőtt hársfát, amely az egykori szűzvári táró előtt ma is áll.

2. Ivánka-kereszt (Sági-kereszt)

Ivánka László ügyvéd, országgyűlési képviselő és a főrendi ház örökös tagja volt. 1916. december 30-án kapta meg IV. Károlytól trónra lépésekor a magyar bárói rangot.

1882. május 6-án vette feleségül Móron Trautenberg Mária Terézia grófnőt, ezzel az egykori Hochburg uradalom - melynek része volt Pátka is - utolsó nemesi birtokosa lett. Ebből a frigyből három gyermek született: Mária csillagkeresztes, László és Géza.

Felesége halála után újra megházasodott 1921-ben. A pátkai birtokot már korábban két fia kezelésére bízta, Lászlóé volt a sági külső rész, Gézáé pedig a belterület.

Község első hősi halottja az I. világháború során a fiú báró Ivánka László volt, akit a 11. lovas hadosztály honvédeként vezényeltek a galíciai frontra. Dzubulkinál, Galíciában halt hősi halált 1914. augusztus 31-én. Az ő emlékére emeltette testvére, báró Ivánka Géza a Ságihegyen a Sági keresztet.

3. Kőrakás-malom

A Császár-víz folyására a nagy vízhozam hasznosítására több malmot is telepítettek az évszázadok folyamán. A község malmait elsőként 1786. október 27-én írták össze. Ebben az összeírásban nemcsak a tulajdonosok neveit olvashatjuk, hanem a malmok nagyságát is. A malmok közül legtöbbször a Császár malmot használták, amely Császár János és Varga István tulajdonában volt. Ezt a fornai szélen építették fel. A kőből épült malom 7 öl hosszú és 6 öl széles volt. A község második malma az úgynevezett Dómján malom volt, Dómján János és Sámuel tulajdonában. Ennek hossza és szélessége egyaránt 6 öl volt. Bellovics Márton és Mátyás tulajdonában volt a harmadik malom, amely 7 öl hosszú és 8 öl széles kőépületet foglalt magába. A falu negyedik malma pedig a község tulajdonában volt. Egy összeíró okirat szerint *„a malom kőből rakott, de ember nem emlékezik mikor és ki által”*. Az ötödik malom Kőrakásnál volt, melynek tulajdonjogáért a község és a földesúr között még pereskedés is folyt. A község ugyanis azt állította, hogy a malom eredetileg a község tulajdonát képezte. Erről tett írásos tanúvallomást 1789. augusztus 21-én öreg Dávid János, öreg Jósza Mihály és öreg Mura Mihály is.

Henszlmann Imre az Archeológiai Értesítő *„Római gátak Fehér-megyében”* című 1875-ös cikkében a következő leírást adja a gátról:

„Nevezetes itt a pátkaiak által »kőrakásnak« nevezett római gát is, mely két halom közt elterjedvén a mögötte lévő patak vizét felfogta, hogy ez Pátka felé tavat képezzen; ...Nevezetes e gátnak rendes falazása vízirányos apróbb rétegekben, melyek szabad oldalakon igen nagy faragott kövekkel voltak befektetve. A munka csodálatos szabatosságát és a falazat keménysége csaknem vetekedik a kőével. E gátnak két csatornája (emissarius): egyik középen, a másik ettől délfelé: ez utóbbi most jelenleg is hosszas vonalon megtartotta régi boltozatát, míg középső emissarius nem volt boltozva... Oldalcsatornának közep egymásra következő kőhajléka is, melyben a zsilipet lebocsátották és felhúzták, a két zsilip közti tért hordott földdel lehetett megerősíteni. Az oldalcsatornát még használják malomhajtásra, azonban ez a víz csekélyisége miatt csak tavasszal és ősszel működhetik.”

A malom az 1806-1869 között zajlott Második Katonai Felmérés (1806-1869) során rajzolt térképen is megtalálható.

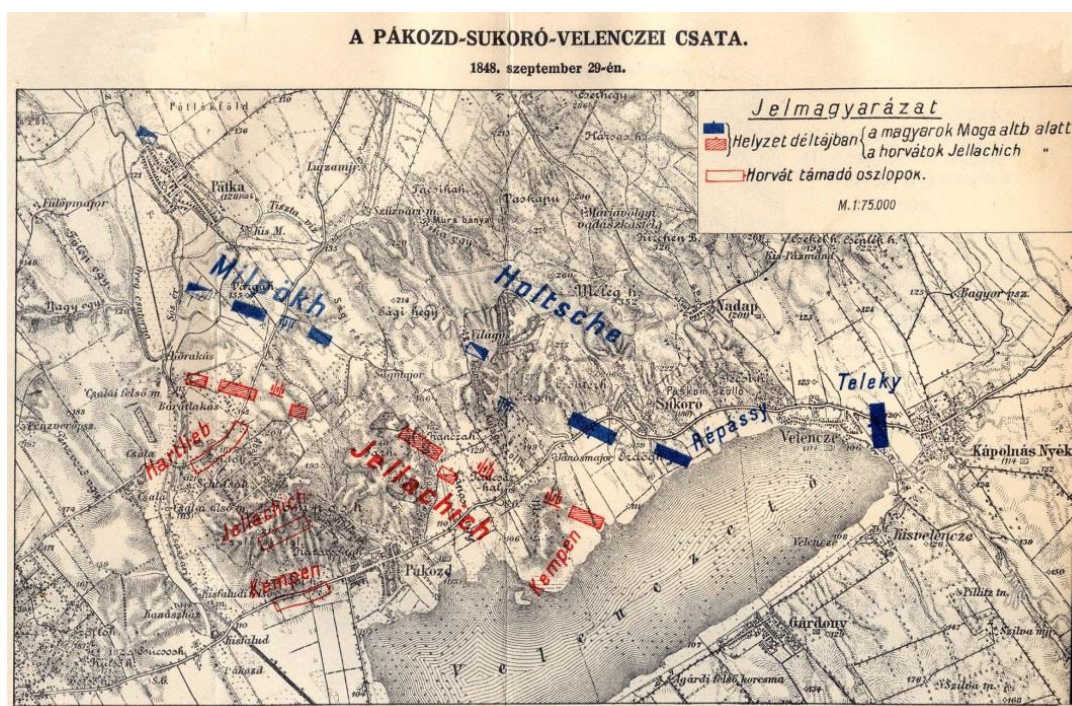
4. Sós-éri gémeskút

A pákozdi csata az 1848–49-es forradalom és szabadságharc jelentős csatája volt. Az 1848. szeptember 29-én a Velencei-tótól északra vívott csatában Móga altábornagy seregei vereséget mértek a Jellasics horvát bán által vezetett seregre. Azt már kevesebben tudják, hogy a csata a Pákozdt-Sukoró-Pátka háromszögben zajlott, nagyrészt Pátka területén is.

1848. szeptember 29-én délelőtt Jellasics seregének bal szárnya Székesfehérvár irányából próbált előre nyomulni Buda irányába a mostani 811. számú út környékén, de itt Pátkánál ellenállásba ütközött.

Fél tízkor Csala felől bontakoztak ki a császári csapatok az erdőből, s megkezdődött a tánc. Megdőrdültek az ágyúk! Hat ágyú tüze fogadta az előrenyomuló ellenséget, ami meglepődött a magyarok ellenállásán és három oszlopba fejlődött fel, közben viszonzva az ágyútüzet. A tűzpárbajt a magyar 5. tüzérezred vívta az ellenséggel. A Sósér felé mozgó osztrák lovasságba eresztettek egy-két ágyúgolyót, akik a magyar jobb szárnyat akarták bekeríteni.

11 óra tájban Hartlieb három oszlopa lassan előrenyomult, a középső már a gémeskúthoz közeledett, szóltak a császári kürtök, peregtek a dobok. Öt zászlóaljjal támadtak a magyarokra - háromszoros túlerővel.

A hadmozdulatok a térképen

A császáriak nem számítottak a magyar sereg hősi ellenállására, Ivánka Imre őrnagy vezetésével a zászlóalja, a tolnai nemzetőrök vették fel a harcot az ellenséggel. (Ivánka Imre annak az Ivánka Zsigmondnak a bátyja volt, akinek László fia lett a későbbi báró Ivánka László, a pátkai földbirtokok nemesi birtokosa.)

A magyarok ágyú és puskatűzzel megállították az ellenség támadását, miközben a Miklós huszárok, mint a vércse csaptak le rájuk a rejtekhelyükről és rohammal visszaűzték az osztrák lovasokat.

A magyar hadak ellentámadásba mentek át, a jobbszárny és a közepe megindult, ellenlökésbe nyomultak, aminek hatására Jellasics csapatai meghátráltak. Az ágyúink már előre vágattak a Gémeskútig s rézsút lőtték Hartlieb derékhadát.

A győztes magyar csapatok fővezére Móga János altábornagy volt. A csata tulajdonképpen már akkor eldőlt Pátkánál, amikor még Pákozdnál épphogy elkezdődött. Jellasics csapatai tüzszünetet kértek déltájban. Így ért véget ért az az ütközet, amely a kút zajlott le.

5. Leeresztő zsilip a pátkai gátórháznál

A Velencei-tó fő táplálója a Császár-víz, amely a Vértesben ered, útja a Csíkvarjai-réten át vezet dél felé. Pátka falutól délnyugatra egy keskeny szurdokvölgyet találunk, ahol a patak feltehetően évmilliók alatt tört utat a Kőrakás- és Jézus-hegy között. Itt épült fel kétezer éve egy ma is megcsodálható római kőgát (Kőrakás), ami a mai Székesfehérvár határában levő villagazdaságokat védte a szeszélyes árvizektől.

A második katonai felvételezés térképei alapján az 1860-as években még jókora vízfelület hullámzott a Pátkától nyugatra levő völgyben, a száz évvel későbbi légifotókon ellenben legelőket, csatornákat láthatunk. Az 1970-es években épült meg az a zárógát, amely újból elöntötte a völgyet, létrehozva Fejér megye legnagyobb mesterséges tavát.

A tározót a nyugati oldalon természetes domboldalak határolják, míg a keleti oldalon az oldaltöltés tartja meg a vizet. A víztározó 1974-ben készült el, a Zámolyi-tározóval együtt a Velencei-tó vízszintjének szabályozását a Császár-víz közvetítésével szolgálja.

A tározó fekvése É-D-i, az egész település hosszában végignyúlik. Partszegélye nád-sás keveréke, mely helyenként a mederben is folytatódik lengős-árnyékos haltanyákat teremtve. A vízterületet három gát osztja részekre: a felső harmadot választja le a Kábel-gát, illetve a tó felénél található a Boros-gát és a Nyúl-gát. A meder igen változatos, helyenként igen akadós.

A Pátkai-víztározó védett kételtűink fontos élőhelye, de otthonra lel itt a mocsári teknős és a vidra is. A keleti védőgát mellett mocsári kosbor tenyészik, a tó körüli erdőben pedig tucatnyi madárfaj fészkel.

A területe 180-370 hektár, térfogata 7,85 millió m³. Árvízszinten 328 hektár felületen 9,45 millió m³ víz tározására alkalmas. Jellemző vízmélysége 1,5-2,5 méter, de van olyan terület, ahol eléri a 6,8 métert.

A Velencei-tó hozzáfolyásának részbeni szabályozása a Császár-vízen létesített, sorba kapcsolt Zámolyi- és Pátkai-tározók zsiliprendszerének üzemeltetésével lehetséges.

A Velencei-tó és tározóinak együttes üzemeltetési szabályzata szerint: A Velencei-tó vízállásának az előírt minimum felett történő tartása érdekében a Pátkai-tározó zsilipjének megnyitásával vízpótlást kell végezni. Törekedni kell azonban arra, hogy a Pátkai-tározó minimális üzemi vízszintje alatti vízkészlet – ökológiai okok miatt – a tározóban maradjon.

6. Zámolyi-víztározó

A Zámolyi-medence Természetvédelmi Terület kiterjedése 697 hektár. A védetté nyilvánítás célja a területén elhelyezkedő víztározó és környékének természetvédelmi oltalom alá helyezése. A medence a Vértesi Tájvédelmi Körzethez tartozó Csíkvarsai-réttel együtt az európai madárélőhelyek listáján szerepel.

A Zámolyi-medence körülbelül 12 ezer éve kezdett süllyedni, majd a Vértesből lezúduló patakok sekély tóvá duzzasztották. Ez a sekély tó borította valaha a medence területét, mely folyamatosan feltöltődött. A hajdani tavakat jelzik a mai rétek nevei: Nagytó-rét, Csukató-rét, Csíkvarsai-rét.

A víztározó a Fejér megyei Csákvár, Pátka és Zámoly községek közigazgatási területét érinti, a völgyzárógát Pátka község határában, a Császárvíz 15+610 km szelvényében van. A vízgyűjtő terület 248 km², felső része a Vértes-hegységhez tartozik.

Az 1971-ben üzembe helyezett víztározó a Pátkai tározóval együtt elsődlegesen a Velencei-tó vízszintjének szabályozására szolgál. A vízbő időszakok lefolyásának betározásával és visszatartásával csökkenti az árvízi hozamokat, megakadályozza a Velencei-tó túltöltődését, illetve nyáron a tározott víz leeresztésével mérsékelhető a tóban a vízhiány. Üzemvízszinten 272 ha vízfelületű, a tározott víztömeg 4,5 millió m³.

Ugyanakkor fontos természeti érték is, mint a vonuló madarak táplálkozó és pihenő helye. A Vértes hegység és a Velencei-tó közötti "ökológiai zöldfolyosó" része.

7. Halmi pince

Boglyason, az egykori szőlősökben található az 1824-ben épített uradalmi vagy dézsmapince, amely az idősek emlékezete szerint mindig is a Halmi család birtokában volt.

A pince közel 20 méter hosszú és 4 méter széles. Maga a prэшáz a pincével egy mélységben van elhelyezve, ez teszi igazán egyedivé a pinceépületet, a faluban és környékén különleges építészeti megoldásnak számít, hiszen a prэшázat mindig a földfelszínre építik. Reider József vármegyei földmérő által 1840-ben készített határtérképen két építmény is látható a Boglyas szőlőhegyen, melyek közül az egyik nagy valószínűséggel éppen ezt a pincét ábrázolja, de ennek teljes hitelessége egyéb adatok hiányában nem jelenthető ki.

Az 1930-as évekig a falu lakosainak kizárólag itt, a Boglyason - amit Öreghegynek is neveznek - volt szőlője. Az erőlített TSZ-esítések során kezdték áttelepíteni azokat a mai Páskomokba, a pince azonban későbbiekben is a család tulajdonában maradhatott.

A régi épület helyi védelem alá került, a község egyik jelképeként. A cél, hogy meg tudjuk őrizni a jövő nemzedéke számára és bekapcsolódhasson a településen a falusi turizmusba, mint a múlt elevené váló része.

8. Öreg-hegyi kereszt (Boglyasi-szőlőhegyi kereszt)

Pátka területén az Öreg-hegyen fent a dombon az út mellett található a kereszt, ami emlékeztet arra, hogy ez a terület régen lakott volt. A keresztet, hasonlóan a falunkban találhatóakhoz, az 1709-1711-es években állították a pestisjárványban elhunyt áldozatok emlékére, és a járvány leküzdésének állít emléket. 1709-ben még javában zajlottak a Rákóczi-szabadságharc katonai hadműveletei, amikor délkelet felől betört a pestis az országba. Először a volt hódoltsági területek mezővárosait támadta meg, majd fokozatosan átterjedt a Tiszántúlra és a Dunántúlra is. Falunkból 223 áldozatot követelt a kegyetlen betegség, az ő emléküket is őrzi az emlékmű.

A kereszt egy 1884-es alapítványlevélben került megemlítésre:

A teljes Szentháromság nevében Kis János pátkai gazda maga és felesége született Szilágyi Katalin nevében, amit tanul és alulírott plébános előli kijelenti, hogy Isten dicsőítésre a pátkai római katolikus plébánia egyházának a templom pénztárában 30 azaz harminc forintot alapítványképp letesz a feltétellel, hogy annak tőkéje mindenkor épségben maradjon, kamatai pedig csak is az áltatok a pátkai felső szőlő hegyen felállított kereszt fönntartására fordittassék.

A keresztet 2015-ben egy autó kidöntötte. A föld tulajdonosa, Dr. Zimmermann István vette pártfogásába. Beszállították a faluba és felújították azt. A felújításban részt vett Botlik László, Dankó József és az önkormányzat markolójával Kovács József. A felújított műtárgy 2015 nyarának végén ismét a helyére került és emlékeztet a régi időkre.

9. Vasúti átjáró

A vasúti forgalom a faluban 1898-ban indult meg, miután átadták a Bicske-Székesfehérvár vasúti szakaszt. Az avató ünnepségre 1898. november 21-én került sor, amelyen a község református lelkésze mondott üdvözlő beszédet.

A vasútvonalra 1945 után jóformán egy fillért sem költöttek. Állapota egyre romlott, és az 1968-as közlekedéspolitikai koncepció ezt a vasútvonalat is halálra ítélte, ám honvédelmi érdekből folyamatosan halogatták a felszámolását, a vonalon ugyanis több honvédségi raktár és üzemanyagbázis is található.

1979-ben a festői környezetben kanyargó síneken megszűnt a vasúti személyszállítás. A Székesfehérvár - Lovasberény és Bicske-HM olajraktár közötti szakaszt az 1980-as években felújították és teherszállításra használták, de tervezett bicskei erőmű megépítésének elmaradása után kihasználatlan maradt. Napjainkra a pályatestet Lovasberény és Bicske között felszedték, ma csupán teherforgalom zajlik a vonalon Lovasberényig.

A sínpár a község fő útvonalát (a Fehérvári út és Kossuth utca között) a Tiszta-víz patak medrétől nem messze, azzal párhuzamosan metszi. Eredetileg vasszerkezetű híd biztosította a szerelvények zavartalan átjutását a forgalmas közúti szakasz felett, de 1963-ban a „vashíd” mellett felépítésre került a ma is álló betonhíd.

A 2000-es évek elejére azonban a híd relatív kisebb magassága és a szűk hídnívó - egy forgalmi sáv szélesség, 3,3 méter magasság – már jelentősen akadályozta a zsáktelepülés egyre növekvő forgalmát, leginkább a közúti teherforgalmat és a nagyméretű járművek áthajtását. A probléma megoldásaként 2004 novemberében a híd bontási engedélyt kapott, de a bontás anyagiak hiányában nem indult meg. Hosszas viták után elbontása helyett 2007 júniusában mégis az aluljáró mélyítésével oldódott meg a probléma.

10. Ivánka Kávézó és Falatozó

1945 előtt a faluban a nagy, a közép és kisbirtok egyaránt megtalálható volt, de a település gazdasági életét négy jelentősebb birtok határozta meg. Báró Ivánka Géza birtoka volt a legjelentősebb, ő 1344 kataszteri holdon gazdálkodott. Birtokának központja az uradalmi rezidencia, az Ivánka-kúria volt, mely a falu közepén helyezkedett el.

A kúria épületében található közösségi házban, az egykori konyhában és étkezőben nyílt meg 2015 tavaszán az Ivánka Kávézó és Falatozó, betöltvén ezzel a hiányt, ami községünk szolgáltató palettájáról már régóta hiányzott. A kávé és csapolt sör mellett finom pizzákkal (14 féle), egyéb étkekkel és fagyalattal várják a betérő vendégeket. Az otthon étkezni szerető lakosoknak házhoz is szállítják a frissen sült pizzákat!

11. Royal Rose Lovarda

A Royal Rose Lovarda Pátkán (pontos cím: Pátka, Kossuth utca 77.), Székesfehérvártól néhány kilométerre, családi, falusi környezetben vár mindenkit, akihez közel áll az állatok szeretete és egy kis kikapcsolódásra vágyik.

Az állatsimogatóban a kecskék, birkák nyuszik és baromfik várják a gyerekek kedves közeledését. Herceg cica pedig különös szeretettel fogad minden kedves vendéget miközben elsétálhat a lovak karámai között.

Szolgáltatások:

- Lovaskocsis gasztrotúra – Kóstoló a Vértes ízeiből
- Lovastúrák
- Terápiás lovaglás
- Félnapos és egész napos lovaskocsi túrák
- Bortúrák a vértésben
- Lovas oktatás
- Rendezvények (esküvőre hintó bérlés)
- Nyári táborok

A Lovarda bértartási lehetőséget is biztosít. Családias, nyugodt légkör, stresszmentes élettér, kiváló tereplehetőségek várják az érdeklődőket! Rideg, félrideg, bokszos tartási formák közül lehet választani. Beálló adott, illetve mindig van széna és tiszta víz a lovak előtt. Szeptember 1.-jétől pedig az állandó 18°C-os fedeles pálya is használatba vehető télen és nyáron is egyaránt!

12. Szent Anna római katolikus templom kertje - pletykakút

Napjainkban talán el se hinnénk, de az iható víz kérdése még az 1960-as évek végén is problémát okozott a településnek. A Zámolyi-medence tavainak a vízelvezetésére létesítették a Császár-víz csatornát 1863-ban, amely Dinnyésnél vezeti bele a Velencei-tóba a Vajai pusztából eredő patak vizét. A levezető csatornára azért volt szükség, mert a Vértesből lefolyó víztömeg tavasszal nagy áradásokat okozott. Az áradásokat még az is fokozta, hogy a patak medrét a hordalék fokozatosan feltöltötte, ezzel egyre csökkent a víz rendelkezésére álló ártér. Emiatt szükségessé vált a római kori töltés átvágása is. A szabályozásnak sajnálatos módon negatív következményei is lettek. A tósori házak kútjainak vize ihatatlanná vált, ezáltal viszont gyakran megjelent a vérhas és a tífusz a községben.

Az 1940-es években már felmerült egy artézi kút fúrása, hogy a települést ellássák iható vízzel, de állami segítség híján ez nem valósult meg.

A kivitelezésre a 60-as évek elején került sor, a katolikus templom kertjében lett felállítva a kút és szolgáltatta sokáig a friss vizet.

Eredetileg mellette állt az első világháborús szobor, melyet 1964-ben a kút állandó szivárgása miatt helyeztek arrébb.

A kút felső szerkezete a park felújításakor leemelésre került, miközben a belső csővezeték a mélybe zuhant. Kiemelését követően újra üzembe állítható, jelenleg egy betontömbbel van lefedve.

A településen elterjedt nevét vélhetően a működése idején betöltött információ átadási pont jellegéből kaphatta.

13. A református templom toronyórájának régi számlapja

Az 1640-es években sárból és fából épült sövénytemplom köré az 1730-as években emeltek kőfalat. A református gyülekezet 1784-ben építési kérelmet nyújtott be a Helytartótanácsnak, hogy kibővíthessék a templomot és eléje kőtornyot építhessenek. A hatóság a kibővítést engedélyezte, de a torony építését elutasította. Az új templom 1785-ben került felszentelésre, majd 1786-ban megépült a torony is. 1824-ben a templom főhajójának déli kitoldásával felépült a mai kistemplom.

1832-ben került a toronyóra a templom tornyába, amelyet Farbinger János veszprémi órás készített el 719 forint és 48 krajcár költségen. Ez sajnós a második világháborúban megsérült és a mai napig nem sikerült működképes állapotba hozni.

2011-ben sok esztendő után az MVH-tól nyert támogatásából, a Vértesaljai Egyházmegye odaítélt támogatásából és sok esztendő óta a legnagyobb méretű gyülekezeti adakozásból sikerült megkezdeni a templom felújítását. A megújult torony új süveget kapott. A toronyóra is új, festett számlapokat kapott, a régi számlapok egyike a templom előtti területen került kiállításra.

14. Hambalgó ház

Községünk a szalagtelkes települések tipikus orsós utcájú falu alaprajzát őrzi mind a mai napig. A főútról leágazó település magját két szétágazó utca - a Kossuth Lajos u. és Petőfi Sándor u. - képezi. A két utca közötti területen a XVIII-XIX. században udvarházak álltak, melyek helyét a XX. században felváltották a kisebb területű módosabb gazdák lakóházai és gazdasági épületei. A szalagtelkeken fésűs, részben előkertes beépítésűek voltak a telkek, aminek jellegét még napjainkban is jól megfigyelhetjük. Hagyományos építkezési forma a XX. század elejéig a szarufás, nyeregtetős, háromosztatú, nyitott kéményes háztípus volt. A tüzelőberendezés a konyhai kemence katlannal és a hátsó szobai takaréktűzhely, falba rakott sparhelt, amely helyén egykor a konyhából fűtött banya kemence állt. A házak falazata sárból, vályogból rakott, illetve tömött fal, a századelőn vesszőből font és sárral betapasztott falazást kezdtek meghonosítani a délvidékről, Szerémségből betelepült családok. Az 1910-es népszámlálás idején a 448 db lakóházból igen kevés épült téglából vagy kőből (24 db), a többség vályogból- vagy sárból (358 db) épült, ezért a házak többsége náddal vagy zsúppal volt fedve (389 db) és csak 44 db házon volt cserép- vagy bádogtető. A fenti háztípus máig megmaradt példája a Hambalgó ház.

15. Ambrus Sándor esperes plébános sírhelye

Katolikus pap és egyházi író volt. 1807-ben született községükben. Életrajzi adatai igen hiányosak. 1833-ban szentelték pappá Székesfehérváron. 1842-ben Csákberény plébánosa, onnan helyezték át szülőfalujába 1847-ben.

Amikor 1848. szeptember 29-én falunk mellett, a Sósérnél és a Vargahegyen megverték a magyar seregek Jellasics horvát bán csapatait, a lakosság szembeszállt a faluba menekülő horvátokkal, 60 horvát szerezsán katonát megöltek, és sok szekér árut, fegyvert fogtak el, köztük a horvát parancsnok, Kempen tábornok holmiját is. Megtorlásul Kempen tábornok a faluba lovagolt, fogságba ejtette a plébánost és 28 másik pátkait. A foglyokat a horvát tisztek és a horvát csőcselék goromba kifejezésekkel illette és fegyvereikkel, késeikkel hadonásztak a Pátkai foglyok előtt, "bőszült ordítás közben sürgetvén megöletésüket". A plébános magyarhoz illő bátorsággal figyelmeztette a törzstiszteket, miképp „a horvát táborban a becsületszóról, s lovagiasságról csak fogalom sem létezik”.

A következőket mondták az ott lévő foglyok Ambrus plébánosról: "A rettenthetetlen bátorság, mely lelkes plébánosunkat a legkritikusabb pillanatban sem hagyta el, erkölcsi hatást gyakorolt a durva tisztek kedélyére és ezáltal a Pátka felégetésére, teljes kirablására adott parancsot a horvát főhadi biztos a plébános beszéde után visszavonta és gyorspostát küldött a csapatok után, melyben megtiltotta a gyújtogatást a faluban." A falu így megmenekült a teljes pusztulástól. (Idézetek az 1848. október 1-én megjelent NYÍLT SZÓ című újságból.)

Ambrus Sándort 1850-ben esperessé nevezték ki. 1860-ban bevásztották a vármegyei bizottság tagjának. 1868. február 23-i haláláig a faluban élénken tevékenykedett. 1868-ban kelt az a szent miséről szóló alapítványlevél, amely szerint Ambrus Sándor községükben halt meg 1868. február 23-án. Az esperes plébános 1866-os végrendeletében a következőket írta le: „Lelkem üdvéért évenként elmondandó szent misére hagyok ötven forintot.” Sírhelye a pátkai katolikus temető hátsó részében található.

